

ماهیت حقوقی و تنظیم‌گری تطبیقی خدمات «اکنون بخر، بعداً پرداز»: تحلیل قراردادهای مرتبط و ارائه الگویی برای حقوق ایران

The Legal Nature and Comparative Regulation of “Buy Now, Pay Later” Services: An Analysis of Related Contracts and a Model for Iranian Law

چکیده

خدمات «اکنون بخر، بعداً پرداز»^۱ خرید و اعتبار را در یک مسیر دیجیتال جمع می‌کنند، اما از حیث حقوقی به یک قرارداد واحد فروکاستنی نیستند. مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و مقایسه کارکردی، مدل فروشنده‌محور، اعتباردهنده ثالث و بانک‌محور، منشأ حق رجوع، اثر اختلال خرید بر اقساط و حدود تنظیم‌گری در ایران را بررسی می‌کند. بررسی قوانین ایران، نمونه هدفمند اسناد عمومی چهار ارائه‌دهنده و مقررات اتحادیه اروپا، انگلستان و آمریکا نشان می‌دهد تشخیص ماهیت هر محصول به منبع وجوه، دارنده طلب، توزیع خطر و قراردادهای واقعی وابسته است. پرداخت دین با اذن مصرف‌کننده فی‌نفسه مجوز دریافت مازاد در برابر مهلت نیست و کارمزد اعتبارسنجی، تخفیف تسویه و وجه تأخیر باید بر پایه ماهیت واقعی رابطه و منع ربا ارزیابی شوند. در حقوق موجود، سرایت خودکار فسخ یا بطلان فروش به اعتبار، مبنای عام صریح ندارد؛ اثر متقابل به قرارداد و قواعد عمومی وابسته است. مقررات تسهیلات‌یار نیز مدل بانک‌محور را پوشش می‌دهد، نه همه اعتباردهندگان مستقل. مقاله ضمن تفکیک صلاحیت نظارتی بانک مرکزی از لزوم ایجاد قواعد روشن برای اعتبار مصرف‌کننده، اجرای مرحله‌ای افشای هزینه واقعی، رسیدگی مشترک به مرجوعی و اقساط، استفاده ضابطه‌مند از زیرساخت‌های موجود اعتبارسنجی، حل اختلاف و در افق تقنینی تعریف «اعتبار مرتبط» را پیشنهاد می‌کند. این الگو می‌تواند بی‌آنکه هر فروش مدت‌دار را عملیات بانکی بداند، از وصول اقساط کالای تحویل‌نشده و تحمیل هزینه اعتباری ناموجه پیشگیری کند. واژگان کلیدی: اکنون بخر، بعداً پرداز؛ اعتبار مصرف‌کننده دیجیتال؛ قراردادهای مرتبط؛ تسهیلات‌یار؛ حمایت از مصرف‌کننده؛ اعتبارسنجی الگوریتمی.

Abstract

Buy Now, Pay Later (BNPL) services combine retail purchasing and credit within a single digital journey. Their legal characterization, however, depends on the underlying contracts rather than the commercial name of the product. A merchant may defer the purchase price, a third party may settle it and acquire recourse against the consumer, or a credit institution may finance the purchase through a technology platform. This article examines how these models should be classified under Iranian law and whether existing rules adequately allocate responsibility when purchasing and financing are closely connected. Using doctrinal analysis and a functional comparative method, the research reviews Iranian civil, electronic-commerce, consumer-protection, central-bank, and loan-facilitator rules alongside the frameworks of the European Union, the United Kingdom, and the United States. A purposive, non-representative review of public materials from Tara, AzkiVam, SnappPay, and DigiPay tests the proposed classification without assuming access to their complete contractual arrangements or making claims about market shares. The findings show that BNPL can comprise deferred sales, independent credit, authorized third-party payment, assignment, guarantee, agency, and data-processing arrangements. The source of funds, ownership of the receivable, allocation of default risk, and basis of recourse are therefore decisive. Iranian law contains no general express rule automatically extending the invalidity, rescission, or termination of a sale to the accompanying credit agreement. Contractual provisions, common intention, and the degree of transactional interdependence must instead be examined. Existing loan-facilitator rules primarily address bank-centred models and do not provide a comprehensive framework for all independent providers. An additional charge imposed solely for extending the maturity of an existing monetary debt raises a distinct usury concern; a contractual label alone does not establish a genuine service or a valid legal basis. The comparison highlights the need to coordinate purchase remedies, affordability assessment, data protection, and complaint handling while distinguishing merchant deferrals from professional third-party lending. For Iran, the article proposes a staged approach. Measures within existing powers include clearer identification of the creditor, disclosure of total costs, coordinated processing of

¹ Buy Now, Pay Later (BNPL).

returns and disputed instalments, and lawful use of existing credit-information infrastructure. Legislative reform should define linked consumer credit, allocate responsibility according to each actor's role, establish proportionate authorization and conduct requirements, and secure effective data and redress rights. The proposed model seeks to protect consumers while preserving access to small-value credit and avoiding the automatic classification of every deferred sale as a banking operation.

Keywords: Buy Now, Pay Later; Digital Consumer Credit; Linked Contracts; Loan Facilitator; Consumer Protection; Algorithmic Credit Scoring.

۱. مقدمه

فناوری مالی، اعتبار مصرف‌کننده را از فرایندی جداگانه در بانک به درون صفحه خرید انتقال داده است. در بسیاری از خدمات BNPL، پیشنهاد اعتبار، احراز هویت، تصمیم اولیه، انعقاد قرارداد، پرداخت به پذیرنده و وصول اقساط در همان مسیر خرید انجام می‌شود. این ادغام، دسترسی و سهولت ایجاد می‌کند، اما مرز میان «روش پرداخت» و «تعهد اعتباری» را کمرنگ می‌سازد. کاربر ممکن است فقط رقم هر قسط را ببیند، در حالی که تعهد مالی می‌پذیرد، برداشت‌های آتی را مجاز می‌کند و داده‌های او در تصمیم اعتباری پردازش می‌شود. از این رو، تحلیل حقوقی باید هم ساختار قراردادها و هم هزینه، داده و سازوکار جبران را در بر گیرد.

شواهد اقتصادی درباره BNPL یک‌سویه نیست. کومار و همکاران در محیط یک خرده‌فروش، پس از پذیرش BNPL افزایش ۶,۴۲ درصدی مخارج آنلاین را گزارش کرده‌اند؛ این اثر در میان مشتریان جوان‌تر، کم‌درآمدتر و خریداران کالاهای ارزان‌تر قوی‌تر بود، اما محدودیت محیط مطالعه مانع تعمیم بی‌قید آن است (Kumar et al., 2024: 602–604, 614–615). اشبی و همکاران نشان داده‌اند نمایش قیمت قسط می‌تواند ادراک گرانی خرید را کاهش دهد و مخارج را افزایش دهد (Ashby et al., 2025: 103–105, 113–117). در سوی دیگر، دی‌هان و همکاران با داده‌های ۱۰.۶ میلیون مصرف‌کننده آمریکایی، پس از پذیرش BNPL افزایش نسبی هزینه اضافه‌برداشت، بهره کارت اعتباری و هزینه تأخیر را یافته‌اند؛ نتیجه‌ای سازگار با بیش‌استقراضی، ولی محدود به داده‌ها و روش همان پژوهش (deHaan et al., 2024: 5586–5589, 5591–5593). بنابراین، شواهد نه منع مطلق فناوری را توجیه می‌کند و نه رهاسازی آن را. بهترین کارکرد آن، شناسایی خطر و طراحی قواعد متناسب است.

۱-۱. بیان مسئله

نام BNPL نتیجه اقتصادی را بیان می‌کند، نه مختصات حقوقی قراردادها را. اگر فروشنده خود ثمن را مدت‌دار کند، رابطه اصلی به بیع با ثمن مؤجل نزدیک است. اگر شرکت ثالث بهای خرید را برای فروشنده تسویه و سپس اقساط را از خریدار وصول کند، باید روشن شود حق رجوع او از ایفای دین به اذن مدیون، انتقال طلب، ضمان، قرارداد اعتبار مستقل یا ترکیبی از این روابط ناشی شده است. در مدل بانک‌محور نیز پلتفرم ممکن است فقط فرایند فناوری را اداره کند و طلب از ابتدا متعلق به مؤسسه اعتباری باشد.

پاسخ ماهوی، دامنه حمایت و مسئولیت را تعیین می‌کند. اگر تمام مدل‌ها فروش اقساطی فرض شوند، وضعیت اعتبارسنجی و ارزیابی توان بازپرداخت نادیده گرفته می‌شود. اگر هر پرداخت ثالث، بدون بازسازی اسناد و توجه به جریان وجوه، قرض تلقی شود، تفاوت میان پرداخت دین از جانب ثالث، انتقال طلب و اعتبار مستقل از بین می‌رود. اگر نیز همه خدمات به مقررات تسهیلات‌یار فروکاسته شوند، فروشنده‌ای که از منابع خود مهلت می‌دهد و اعتباردهنده حرفه‌ای غیربانکی بیرون از تحلیل می‌مانند. دشواری اصلی هنگام اختلاف آشکار می‌شود: آیا عدم تحویل، فسخ، بطلان یا استرداد کالا، وصول اقساط را متوقف می‌کند؟ مصرف‌کننده باید به فروشنده رجوع کند یا می‌تواند ایراد خرید را در برابر اعتباردهنده نیز مطرح سازد؟ و در صورت تصمیم خودکار نادرست یا برداشت اشتباه، مسئولیت بر عهده کدام بازیگر است؟

حاصل مورد انتظار پژوهش، صرفاً نام‌گذاری قراردادهای نیست. نتیجه عملی آن روشن شدن شخص ذی‌حق در مطالبه اقساط، شخص مسئول مرجوعی و هزینه اعتبار، امکان طرح ایراد ناشی از خرید در برابر دارنده طلب و مرز فعالیت نیازمند نظارت مالی است. به همین دلیل، مقاله ابتدا مفهوم و مدل‌های واقعی محصول و نمونه‌های بازار را بررسی می‌کند (بخش ۲)، سپس منشأ تعهد و اثر پیوند قراردادهای و ملاحظات شرعی آن را می‌سنجد (بخش ۳)، حدود مقررات موجود را مشخص می‌کند (بخش ۴)، پاسخ‌های سه نظام منتخب را می‌سنجد (بخش ۵) و سرانجام، اقدامات قابل اجرا در نهادهای موجود و اصلاحات تقنینی را جدا می‌کند (بخش ۶). این ترتیب از توصیف رابطه آغاز و به تخصیص مسئولیت و شیوه جبران می‌رسد.

۲-۱. پیشینه پژوهش و نوآوری

آثار داخلی نزدیک به موضوع عمدتاً در دو مسیر پیش رفته‌اند. مسیر نخست، فروش اقساطی و شبهات آن را در نظام بانکداری بدون ربا بررسی کرده است (محمدپوری صوری، ۱۴۰۲: ۷۲-۸۴). مسیر دوم به گروه‌های قراردادی و اثر وابستگی قراردادهای می‌پردازد. در این ادبیات، هم اثرگذاری زوال یک قرارداد بر قراردادهای وابسته و هم اصل استقلال قراردادهای مطرح شده است (اسدزاده، کریمی و نعم، ۱۴۰۰: ۱۲۱-۱۲۳). بیگدلی و اصائلو نیز با تحلیل ماده ۱۱۸۶ قانون مدنی فرانسه، وحدت عملیات، نقش تعیین‌کننده قرارداد زایل‌شده و آگاهی طرف مقابل را از شرایط اثرگذاری زوال یک قرارداد بر قرارداد مرتبط می‌دانند و بر ابهام حقوق ایران تأکید می‌کنند (بیگدلی و اصائلو، ۱۴۰۲: ۶۰۹-۶۱۰، ۶۲۶-۶۲۹). این پژوهش‌ها، مدل‌های فروشنده‌محور، اعتباردهنده ثالث و بانک‌محور BNPL را با تمرکز بر اثر اختلاف خرید بر تعهد اعتباری کنار هم قرار نداده‌اند.

در پژوهش‌های جدیدتر، قناتی، حبیب‌زاده و رضایی جوزانی، مسئولیت سکوه‌های مجازی در عرضه کالا و خدمات تقلبی را با توجه به نقش واسطه، تکالیف نظارتی و مبانی تقصیر و خطر بررسی کرده‌اند (قناتی، حبیب‌زاده و رضایی جوزانی، ۱۴۰۵: ۳۳۷-۳۴۰، ۳۴۶). صادقی و جوادی پارسا نیز انصاف، منع سوگیری، شفافیت و توضیح‌پذیری را در سیاست‌گذاری حقوقی هوش مصنوعی تحلیل کرده‌اند (صادقی و جوادی پارسا، ۱۴۰۵: ۲۱۰-۲۱۳). این آثار برای تحلیل مسئولیت پلتفرم و اعتبارسنجی الگوریتمی در BNPL مفیدند؛ پژوهش حاضر این دو محور را در پیوند با منشأ طلب و اثر اختلاف خرید بر تعهد اعتباری بررسی می‌کند.

ادبیات خارجی BNPL بر رفتار خرید، سلامت مالی و تنظیم‌گری متمرکز است. داده‌های معاملاتی و آزمایش‌ها در برخی محیط‌ها افزایش وقوع یا مبلغ خرید را نشان داده‌اند (Ashby et al., ۲۰۲۵: ۱۰۳-۱۰۵; Maesen & Ang, ۲۰۲۵: ۱۳-۱۵). در مقابل، انتقال بدهی بدون بهره BNPL به کارت اعتباری بهره‌دار، چندوامی و افزایش برخی هزینه‌های بانکی پس از پذیرش، از مخاطرات گزارش‌شده‌اند (deHaan et al., ۲۰۲۳: ۱-۴; Guttman-Kenney et al., ۲۰۲۳: 5586-5589). گزارش‌های رسمی نیز دشواری حذف برداشت خودکار، اختلاف خرید، بهره‌برداری از داده و انباشت تعهد نزد چند ارائه‌دهنده را برجسته کرده‌اند (CFPB, ۲۰۲۲: ۲۱-۲۷, ۶۵-۷۶).

نوآوری مقاله در ادعای کشف عنوان قراردادی تازه نیست. نوآوری پژوهش حاضر در چهار سطح محدود و قابل سنجش تعریف می‌شود: نخست، تفکیک مدل‌ها بر پایه منبع اعتبار، دارنده طلب و تحمل خطر؛ دوم، به‌کارگیری معیارهای نظریه قراردادهای مرتبط برای BNPL؛ سوم، بررسی محدود اسناد عمومی بازار ایران برای آزمودن گونه‌شناسی نظری؛ و چهارم، مقایسه نظام‌های منتخب با شاخص‌های ثابت و تبدیل نتایج به معماری تقنینی مشخص.

۳-۱. پرسش‌ها، فرضیه‌ها، روش و حدود تحقیق

پرسش اصلی این است که مدل‌های BNPL در حقوق ایران بر چه مبنایی باید توصیف شوند و قواعد موجود تا چه اندازه برای تنظیم روابط ناشی از آن‌ها کفایت می‌کند؟ پرسش‌های فرعی عبارت‌اند از: ۱) معیار تمایز BNPL از فروش اقساطی و کارت اعتباری چیست؟ ۲) در مدل سه‌جانبه، منشأ حق رجوع اعتباردهنده به مصرف‌کننده چیست؟ ۳) در وضعیت کنونی، اختلال قرارداد فروش چه اثری بر قرارداد اعتبار دارد؟ ۴) قلمرو مقررات تسهیلات‌یار و صلاحیت بانک مرکزی تا کجاست؟ و ۵) چه الگوی تقنینی، ضمن حفظ دسترسی به اعتبار خرد، حمایت مؤثر و متناسب ایجاد می‌کند؟

دو فرضیه از یکدیگر تفکیک می‌شود. فرضیه توصیفی آن است که BNPL ماهیت ثابت ندارد و باید بر اساس جریان واقعی کالا، پول، طلب و خطر، مدل به مدل توصیف شود. فرضیه هنجاری آن است که هر شخصی که به طور حرفه‌ای برای خرید مصرف‌کننده اعتبار ایجاد می‌کند، صرف نظر از نام قرارداد یا دریافت مستقیم بهره، باید تابع حداقل‌های متناسب افشا، توان بازپرداخت، رفتار منصفانه، حقوق داده و جبران خسارت باشد؛ اما فروشنده‌ای که به طور محدود و کوتاه‌مدت از منابع خود مهلت می‌دهد، می‌تواند مشمول رژیم سبک‌تری شود.

روش پژوهش توصیفی - تحلیلی و تطبیقی کارکردی است. نمونه بازار، هدفمند و غیرآماري است؛ تارا و ازکی‌وام برای تفاوت نقش‌های معرفی‌شده در اسناد نسبتاً مفصل عمومی، و اسنپی و دیجی‌پی برای پوشش دو نام شاخص دیگر در فروش اعتباری دیجیتال انتخاب شده‌اند. به سبب نبود داده عمومی هم‌سنخ و حسابرسی‌شده از سهم بازار تمام محصولات، درباره رتبه یا درصد سهم بازار این چهار بازیگر ادعایی نمی‌شود. در بخش تطبیقی، اتحادیه اروپا نمونه قانون جامع اعتبار مصرف‌کننده، انگلستان نمونه رژیم اعتبار پرداخت معوق که از ۱۵ ژوئیه ۲۰۲۶ اجرا شده و ایالات متحده نمونه قواعد بخشی است؛ معیار مقایسه شمول، مجوز، توان بازپرداخت، اعتبار مرتبط، داده، شکایت و ضمانت اجراست.

۲. مفهوم، تمایز و گونه‌شناسی عملیاتی BNPL

۱-۲. تعریف عملیاتی

در این مقاله، BNPL سازوکاری است که در آن مصرف‌کننده برای خرید کالای معین یا دریافت خدمت مشخص، تمام یا بخشی از قیمت را پس از تحویل یا آغاز ارائه خدمت می‌پردازد و پیشنهاد، تصمیم یا اداره برنامه بازپرداخت دست‌کم تا حدی در بستر دیجیتال انجام می‌شود. اتصال اعتبار به معامله مشخص، تحویل پیش از پرداخت کامل، تأخیر یا تقسیط بازپرداخت و نقش مؤثر فناوری عناصر این تعریف‌اند. «پرداخت در چهار قسط» نمونه رایج است، نه حد مفهومی؛ زیرا تعداد اقساط، مدت، هزینه و منبع تأمین مالی میان محصولات تفاوت دارد (Cornelli et al., ۲۰۲۳: ۶۱-۶۵؛ CFPB, ۲۰۲۲: ۳-۶).

عنوان تجاری برای تحلیل حقوقی کافی نیست. باید معلوم شود چه کسی وجه را به فروشنده می‌رساند، طلب چه زمان و به سود چه شخصی ایجاد می‌شود، چه کسی خطر عدم پرداخت را تحمل می‌کند و در فسخ یا استرداد چه شخصی حساب را اصلاح می‌کند. عبارت بدون سود نیز تعیین‌کننده نیست؛ هزینه ممکن است در قیمت کالا، کارمزد پذیرنده، هزینه اعتبارسنجی، تخفیف مبلغ تسویه یا شرط جانبی پنهان شود.

۲-۲. تمایز از فروش اقساطی و کارت اعتباری

اگر فروشنده خود بهای کالا را مدت‌دار کند و شخص ثالث طلب مستقلى به دست نیاورد، رابطه به فروش اقساطی نزدیک است: مبيع حال و ثمن در سررسیدهای معین مؤجل است و خطر وصول اصولاً نزد فروشنده می‌ماند (محمدپوری صوری، ۱۴۰۲: ۷۳، ۸۰، ۸۴). در BNPL سه‌جانبه، فروشنده غالباً بهای معامله را زودتر دریافت می‌کند و بازیگر دیگری طلب یا خطر اعتباری را بر عهده می‌گیرد؛ بنابراین فروش اقساطی فقط یکی از مدل‌هاست، نه عنوان جامع تمامی مدل‌ها.

کارت اعتباری معمولاً خط اعتباری گردان و قابل استفاده برای معاملات متعدد ایجاد می‌کند، در حالی که BNPL کوتاه‌مدت و برای هر خرید برنامه اقساطی از پیش معین دارد و هزینه ارائه آن غالباً از پذیرنده دریافت می‌شود. این تمایز مطلق نیست: برخی ارائه‌دهندگان سقف قابل تجدید می‌دهند و مصرف‌کننده ممکن است اقساط BNPL را با کارت اعتباری بپردازد. انتقال بدهی بدون بهره به کارت بهره‌دار، مرز دو محصول را در عمل مخدوش و خطر هزینه بلندمدت را تشدید می‌کند (Guttman-Kenney et al., ۲۰۲۳: ۱-۴). معیار حقوقی باید برآیند ساختار واقعی حساب و تعهد باشد، نه ظاهر ابزار پرداخت.

۲-۳. مدل‌های اصلی بر پایه منبع اعتبار و دارنده طلب

سه مدل پایه برای بازسازی روابط قابل تفکیک است. در مدل فروشنده‌محور، فروشنده از منابع خود مهلت می‌دهد. در مدل اعتباردهنده ثالث، شخصی غیر از فروشنده و مؤسسه اعتباری، بهای خرید را تسویه یا اعتبار را فراهم می‌کند و به نحوی صاحب حق رجوع می‌شود. در مدل بانک‌محور، منابع و طلب متعلق به بانک یا مؤسسه اعتباری است و پلتفرم نقش واسطه فناوری، بازاریابی، احراز هویت یا مدیریت فرایند را ایفا می‌کند. افزون بر این سه مدل، ساختارهای ترکیبی وجود دارد؛ برای مثال، پلتفرم می‌تواند بخشی از خطر نکول را تضمین کند یا مطالبات پس از ایجاد به سرمایه‌گذار منتقل شود.

جدول ۱ برچسب قطعی برای قراردادهای ارائه نمی‌کند؛ بلکه پرسش‌های لازم برای تشخیص را منظم می‌سازد. نزدیک‌ترین قالب حقوقی تنها پس از مطالعه اسناد و گردش وجوه قابل تعیین است.

جدول ۱. شاخص‌های تشخیص مدل‌های اصلی BNPL

مدل	قالب حقوقی محتمل	وضعیت فروشنده	دارنده طلب	الزامات تنظیم‌گری
فروشنده‌محور	بيع با ثمن مؤجل	دریافت تدریجی ثمن و تحمل خطر وصول	فروشنده؛ طلب ناشی از ثمن نزد او باقی می‌ماند.	شفافیت قیمت، شروط ناعادلانه، حق انصراف
اعتباردهنده ثالث	ایفای دین مأذون، انتقال طلب، ضمان، قرارداد اعتبار یا ترکیب آن‌ها	تسویه زود هنگام و انتقال تمام یا بخشی از خطر	شخص ثالث یا تهاثر ثمن با طلب سابق خریدار از ثالث	مجوز، منشأ حق رجوع، توان بازپرداخت، الزامات داده و وصول
بانک‌محور	قرارداد تسهیلات خرید و قرارداد خدمات فناوری	وجه را مستقیم از مؤسسه دریافت می‌کند.	بانک یا مؤسسه اعتباری؛ تسهیلات در دفتر بانک ثبت می‌شود.	انطباق بانکی، نظارت بر واسطه، کارمزد و گزارش‌دهی

۲-۴. مطالعه محدود اسناد عمومی بازار ایران

صفحه عمومی تارا، اعتبار خرید کوتاه‌مدت، احراز هویت، اعتبارسنجی و شبکه پذیرندگان را معرفی می‌کند؛ با این حال، از این صفحه نمی‌توان دارنده نهایی طلب در هر طرح، قرارداد تسویه پذیرنده یا تقسیم نهایی خطر را تشخیص داد (تارا، بی‌تا: بخش «اعتبار خرید»). این محدودیت نشان می‌دهد نام برند یا عبارت «اعتبار خرید» برای تعیین ماهیت حقوقی کافی نیست.

شرایط استفاده ازکی‌وام، شرکت را تسهیل‌گر دریافت اعتبار از شبکه بانک‌ها و لیزینگ‌ها و نیز عامل فروش پذیرندگان معرفی می‌کند. همان سند، اعتبارسنجی، هزینه‌های تشکیل پرونده، پرداخت مستقیم وجه به تأمین‌کننده مالی و قواعد استرداد را توضیح می‌دهد (ازکی‌وام، بی‌تا: تعاریف «قرارداد» و «شبکه تأمین‌کنندگان مالی» و بندهای ۸، ۱۵، ۳۱-۳۳ و ۴۳). این اطلاعات، وجود چند نقش و چند رابطه را تأیید می‌کند؛ ولی بدون قرارداد تأمین‌کننده اعتبار و پذیرنده، مالکیت طلب و انتقال خطر در هر محصول قطعی نیست.

در اسنپ‌پی، صفحه رسمی محصول از خرید در چهار قسط مساوی «بدون سود و کارمزد» و بدون چک یا ضامن سخن می‌گوید (اسنپ‌پی، بی‌تا). دیجی‌پی نیز دو طرح «اعتبار ماهانه» و «اعتبار چهارقسطه» را معرفی می‌کند: در طرح چهارقسطه، ۲۵ درصد مبلغ هنگام خرید و باقی‌مانده طی سه قسط ماهانه پرداخت می‌شود؛ صفحه عمومی همچنین اعتبارسنجی و خرید در شبکه پذیرندگان را بیان می‌کند (دیجی‌پی، بی‌تا). این افشاها ویژگی مصرف‌کننده‌محور محصول را روشن می‌کنند، اما هویت دارنده نهایی طلب، منشأ منابع، سهم خطر و اثر حقوقی مرجوعی را برای تمام طرح‌ها اثبات نمی‌کنند.

جدول ۲. نتیجه مطالعه اسناد عمومی چهار ارائه‌دهنده منتخب

ارائه‌دهنده	آنچه برای مصرف‌کننده افشا شده	نشانه حقوقی قابل استفاده	اطلاعاتی که همچنان روشن نیست
تارا	اعتبار خرید کوتاه‌مدت، احراز هویت و اعتبارسنجی، شبکه گسترده پذیرندگان و طرح‌های متنوع	اتصال اعتبار به خرید معین و وجود ارزیابی پیشینی	دارنده طلب در هر طرح، قرارداد تسویه پذیرنده، تقسیم نهایی خطر و سازوکار کامل اعتراض
ازکی‌وام	پلتفرم واسطه/عامل فروش، تأمین‌کنندگان متعدد اعتبار، تضمین، اعتبارسنجی، قواعد داده و استرداد	تفکیک نقش پلتفرم از برخی تأمین‌کنندگان و وجود مجموعه قراردادی	قالب هر قرارداد تأمین مالی، مالکیت و انتقال طلب، مبنای هزینه‌ها و اثر دقیق فسخ فروش بر اقساط
اسنپ‌پی	چهار قسط مساوی بدون سود و کارمزد؛ بدون چک و ضامن؛ استفاده در فروشگاه‌های منتخب	اعتبار کوتاه‌مدت متصل به خرید در شبکه پذیرندگان	دارنده طلب، منشأ منابع، قرارداد تسویه و تقسیم خطر در هر طرح
دیجی‌پی	اعتبار ماهانه و چهارقسطه؛ پرداخت ۲۵ درصد هنگام خرید و سه قسط ماهانه؛ اعتبارسنجی	برنامه بازپرداخت معین و اتصال اعتبار به شبکه پذیرندگان	دارنده نهایی طلب، منشأ منابع و اثر دقیق مرجوعی بر بدهی در هر طرح

نتیجه بررسی آن است که تنظیم‌گر باید افشای «سازوکار حقوقی محصول» را الزامی کند: نام اعتباردهنده و دارنده طلب، نقش پلتفرم، ذی‌نفع هر پرداخت، هزینه کل، شیوه انتقال یا وصول طلب و اثر اختلاف خرید. در غیاب این اطلاعات، حتی مصرف‌کننده آگاه نیز نمی‌تواند طرف صحیح اعتراض یا دعوا را به‌سادگی تشخیص دهد.

حدود مطالعه: نمونه هدفمند و غیرآماری است و فقط محتوای عمومی قابل مشاهده در تاریخ قطع پژوهش را پوشش می‌دهد. صفحات تبلیغی یا راهنما جای قرارداد نسخه‌دار کاربر، قرارداد پذیرندگی و سند تسویه را نمی‌گیرند.

۵-۲. شواهد رفتاری و حدود استفاده هنجاری از آن‌ها

در مطالعه مائسن و آنگ، ارائه‌دهنده اعتبار بهای خرید را به فروشنده می‌پرداخت، مصرف‌کننده در چهار قسط بازپرداخت می‌کرد و پذیرش محصول با افزایش حدود ۹ واحد درصدی احتمال خرید و نزدیک به ۱۰ درصدی مبلغ خرید همراه بود (Maesen & Ang, ۲۰۲۰: ۱۳-۱۵). این ساختار نمونه روشن مدل ثالث است، اما یافته رفتاری به‌تنهایی اثبات نمی‌کند همه استفاده‌ها زیان‌بار یا همه کاربران ناتوان از بازپرداخت‌اند.

گزارش CFPB درباره چندوامی و تمرکز استفاده در برخی گروه‌های پرریسک، و مطالعه deHaan درباره هزینه‌های مالی پس از پذیرش، ضرورت مشاهده بار تجمعی تعهدات را تقویت می‌کند (deHaan et al., ۲۰۲۴: ۵۵۸۶-۵۵۸۹؛ Shupe & DeLuca, ۲۰۲۵: ۲-۴). در مقابل، مطالعه FCA میان ویژگی‌های پرخطر کاربران و اثر علی اعتبار فرق می‌گذارد: کاربران به‌طور متوسط آسیب‌پذیرترند، اما شواهد سازگاری بر افزایش بدهی میان‌مدت یا معوقات سایر محصولات برای همه آنان نیافته است (FCA, ۲۰۲۵: ۴, ۳۲-۳۶). نتیجه هنجاری، اصل تناسب است؛ مقیاس ارزیابی و افشا باید با مبلغ، مدت، تکرار و نشانه‌های دشواری مالی افزایش یابد.

۳. تحلیل ماهیت حقوقی در حقوق ایران

۳-۱. مدل فروشنده‌محور: بیع با ثمن مؤجل

هرگاه فروشنده کالا را به بهای قطعی بفروشد، اقساط و سررسیدها هنگام انعقاد معلوم باشد و شخص ثالثی طلب مستقل ایجاد نکند، رابطه حقوقی بیع با ثمن مؤجل است. مواد ۳۴۱ و ۳۶۲ قانون مدنی با این ساختار سازگارند و ادبیات فروش اقساطی نیز آن را بیعی می‌داند که مبیع حال و ثمن در اقساط معین مؤجل است و استفاده از آن منحصر به نظام بانکی نیست (محمدری صوری، ۱۴۰۲: ۷۳، ۸۰، ۸۴). مسائل اصلی این مدل، قیمت نهایی، سررسید، آثار تأخیر، حق انصراف در معامله از راه دور و کنترل شروط یک‌جانبه است. اگر فروشنده پس از انعقاد، طلب خود را به ثالث منتقل کند یا وصول را به او بسپارد، باید میان «واگذاری حق»، «وکالت در وصول» و «تضمین پرداخت» فرق گذاشت. انتقال بعدی طلب، قرارداد فروش را به قرارداد اعتبار مستقل تبدیل نمی‌کند، اما شخص صاحب حق مطالبه را تغییر می‌دهد و مسئله ایرادات قابل استناد مصرف‌کننده را مطرح می‌سازد.

۳-۲. مدل بانک‌محور: تسهیلات خرید و واسطه فناوری

در مدل بانک‌محور، قرارداد اعتبار به نام مؤسسه اعتباری منعقد، تسهیلات در دفاتر آن ثبت و وجه مستقیم به تأمین‌کننده کالا یا خدمت پرداخت می‌شود. پلتفرم، در حدود قرارداد همکاری، احراز هویت، تبادل داده، معرفی پذیرنده و اجرای فرایند را تسهیل می‌کند. بنابراین، طلب اصلی از مصرف‌کننده متعلق به مؤسسه است و مسئولیت قانونی آن با برون‌سپاری فناوری از بین نمی‌رود. نقش پلتفرم نیز صرفاً به دلیل استفاده از عنوان تسهیلات‌یار مصون از مسئولیت نیست؛ خطای مستقل سامانه، افشای گمراه‌کننده یا پردازش غیرمجاز داده می‌تواند مسئولیت خود او را ایجاد کند.

۳-۳. پرداخت توسط ثالث، حواله، ضمان و عاملیت؛ ضرورت تفکیک

ماده ۲۶۷ قانون مدنی ایفای دین از جانب غیرمدیون را می‌پذیرد، اما حق رجوع پرداخت‌کننده به مدیون را در فرض پرداخت با اذن او قابل تصور می‌داند. بنابراین، اگر شرکت ثالث به دستور و برای حساب مصرف‌کننده بهای فروشنده را بپردازد، حق رجوع باید از اذن و قرارداد میان شرکت و مصرف‌کننده اثبات شود؛ صرف پرداخت، بدون اذن یا قرارداد، حق مطالبه خودکار ایجاد نمی‌کند. در این فرض، طلب فروشنده با پرداخت ثالث ساقط می‌شود و دین یا تعهد جدید مصرف‌کننده در برابر ثالث از قرارداد جداگانه ناشی می‌شود. حواله موضوع مواد ۷۲۴ به بعد قانون مدنی، جابه‌جایی پرداخت میان محیل، محتال و محال‌علیه را بر پایه شرایط خاص خود سامان می‌دهد و نباید با هر دستور پرداخت دیجیتال یکسان دانسته شود. ضمان نیز مطابق ماده ۶۸۴ قانون مدنی تعهد شخص به دینی است که بر ذمه دیگری قرار دارد؛ اگر ارائه‌دهنده فقط پرداخت فروشنده را تضمین و پس از وفای دین رجوع کند، تحلیل آن با شرکتی که از ابتدا اعتبار مستقل ایجاد می‌کند متفاوت است. عاملیت یا وکالت نیز ممکن است فقط اجرای خرید یا وصول را توضیح دهد و به‌تنهایی مالکیت طلب را منتقل نمی‌کند. از این‌رو، ذکر این عناوین در قرارداد بدون تعیین اثر آن‌ها، پاسخ حقوقی محسوب نمی‌شود.

۴-۳. انتقال طلب و خرید مطالبات

در برخی ساختارها، فروشنده پس از فروش مدت‌دار، طلب خود را با عوض به ثالث منتقل می‌کند. حقوق ایران قاعده عام تفصیلی همانند برخی نظام‌ها برای انتقال قراردادی طلب ندارد، اما انتقال می‌تواند با استفاده از نهادهای قراردادی، از جمله صلح حقوق و قرارداد موضوع ماده ۱۰، صورت‌بندی شود. صحت قالب، مسئله آثار انتقال را حل نمی‌کند: قرارداد باید زمان انتقال، تضمین وجود طلب، مسئول تحمل عدم وصول و حق مصرف‌کننده در استناد به ایرادات قرارداد فروش را روشن سازد.

اصل قابل دفاع آن است که انتقال طلب نباید وضعیت ماهوی مدیون را بدتر کند. اگر مصرف‌کننده پیش از انتقال یا مستقل از آن، ایرادی مانند عدم تحویل، بطلان یا فسخ معتبر در برابر فروشنده داشته است، انتقال‌گیرنده نباید صرفاً با استناد به جدایی شخصیت‌ها از آن مصون شود؛ به‌ویژه هنگامی که خرید و تأمین اعتبار از ابتدا در شبکه واحد و با پذیرنده منتخب سازمان یافته است. باین حال، چون قانون ایران در این زمینه حکم صریحی در رابطه با اعتبار مصرف‌کننده ندارد، این نتیجه در حقوق موجود به متن قرارداد، اثبات ارتباط و قواعد عمومی وابسته است و نباید به عنوان تضامن یا مسئولیت مطلق موجود معرفی شود.

۵-۳. شبهه ربا و ارزیابی قالب‌های قراردادی در اعتباردهی ثالث

این بخش داوری فقهی نهایی یا فتوا ارائه نمی‌کند؛ هدف آن شناسایی نقاط خطر حقوقی در پرتو ممنوعیت ربا و قواعد قراردادهاست. ماده ۵۹۵ کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی دریافت اضافه بر مبلغ پرداختی را در قرض یا معامله ربوی، با شرایط مقرر، جرم‌انگاری کرده است. قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره) و آیین‌نامه فصل سوم آن نیز برای بانک‌ها قالب‌هایی مانند فروش اقساطی و جعاله را تنظیم می‌کنند، اما ذکر نام این عقود نه مجوز فعالیت بانکی برای هر شخص غیربانکی است و نه به‌تنهایی صحت ساختار را اثبات می‌کند. معیار، واقعیت اقتصادی و حقوقی جریان کالا، وجه، طلب و خطر است؛ نه عنوانی که ارائه‌دهنده بر قرارداد می‌گذارد.

الف) پرداخت دین توسط ثالث و بیع مدت‌دار. مطابق ماده ۲۶۷ قانون مدنی، پرداخت دین دیگری اصولاً ممکن است، اما رجوع پرداخت‌کننده به مدیون به اذن او وابسته است. این حکم، اصل رجوع در حدود پرداخت مأذون را توضیح می‌دهد و به‌تنهایی مجوز دریافت مبلغی افزون‌تر در برابر مهلت نیست. در مقابل، اگر فروشنده واقعی کالا از آغاز، ثمن نسبه قطعی و اقساط را معلوم کند، رابطه می‌تواند بیع مدت‌دار موضوع مواد ۳۴۱ و ۳۶۲ قانون مدنی باشد. تفاوت قیمت نقد و نسبه در چنین بیعی با افزودن مبلغ پس از پیدایش دین یکسان نیست. شخص ثالثی که مدعی فروش اقساطی است باید تملک واقعی کالا، انتقال آن به مصرف‌کننده و تحمل آثار مالکیت پیش از فروش را نشان دهد؛ خرید و فروش صوری که فقط وجه نقد امروز را به بدهی بیشتر فردا تبدیل کند، محل ایراد جدی است.

ب) جعاله، وکالت و ضمان. در جعاله، عمل یا نتیجه مورد تعهد و جعل باید واقعی، مشروع و از بهای صرف مهلت قابل تفکیک باشد؛ مواد ۶۶ تا ۷۰ آیین‌نامه فصل سوم نیز جعاله بانکی را بر همین مبنای انجام عمل تنظیم می‌کنند. در وکالت، اجرت فقط در برابر نمایندگی واقعی - مانند خرید، پرداخت یا وصول - توجیه می‌شود و وکالت به‌خودی‌خود مالکیت طلب یا استحقاق مازاد بر دین را ایجاد نمی‌کند. در ضمان موضوع ماده ۶۸۴ قانون مدنی نیز باید روشن شود ارائه‌دهنده واقعاً دین فروشنده را تضمین می‌کند یا از ابتدا اعتبار مستقلی می‌آفریند. رجوع ضامن تابع تحقق و حدود ضمان و پرداخت اوست؛ ضمان صوری نمی‌تواند پوششی برای افزایش دین به سبب گذشت زمان باشد.

ج) کارمزد اعتبارسنجی. دریافت این عنوان فقط هنگامی از شبهه صوری بودن فاصله می‌گیرد که خدمت اعتبارسنجی واقعاً انجام شده، ارائه‌دهنده یا تأمین‌کننده آن مشخص، مبلغ پیش از عقد اعلام و روش محاسبه آن با هزینه یا ارزش خدمت متناسب باشد. اگر مبلغ بر پایه مدت یا مانده بدهی افزایش یابد، به اعتباردهنده برسد و شرط گریزناپذیر اعطای وجه باشد، صرف نام کارمزد ماهیت آن را تغییر

نمی‌دهد. در مدل تسهیلات یار بانکی نیز ماده ۱۱ ضابطه ۱۴۰۲ اخذ مستقیم کارمزد از مشتری توسط تسهیلات یار را منع و تأمین هزینه خدمات او را از محل کارمزد مؤسسه و مطابق قرارداد همکاری پیش‌بینی کرده است. بنابراین، دریافت‌کننده، ذی‌نفع و مبنای هر هزینه باید جداگانه افشا شود.

د) جریمه تأخیر. باید میان وجه التزام قراردادی، خسارت تأخیر تأدیه موضوع ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی و هزینه واقعی پیگیری تفکیک شود. قابلیت مطالبه هر یک تابع مبنای قانونی، شرایط مقرر، مفاد روشن قرارداد و رسیدگی مرجع صالح است. افزایش بدهی صرفاً در برابر تمدید مهلت، محاسبه جریمه بر جریمه و تبدیل خودکار هزینه تأخیر به درآمد نامحدود اعتباردهنده، خطر ربوی و ناعادلانه بودن شرط را تشدید می‌کند. قرارداد باید مبلغ یا فرمول، ذی‌نفع، موارد معافیت، دوره تنفس و ممنوعیت جریمه مرکب را روشن کند. وجود ماده ۲۳۰ قانون مدنی نیز جای بررسی قواعد آمره و شرایط خاص خسارت تأخیر را نمی‌گیرد.

ه) جمع‌بندی. ممیزی پیش از عرضه محصول باید دست‌کم به پنج پرسش پاسخ دهد: آیا معامله پایه واقعی است؟ چه شخصی منابع را تأمین و طلب را نگهداری می‌کند؟ هر مبلغ اضافی دقیقاً در برابر کدام کالا، خدمت یا خطر دریافت می‌شود؟ آیا مبلغ با زمان یا مانده دین تغییر می‌کند؟ و در فسخ، مرجوعی یا تأخیر، وجه به چه شخصی می‌رسد؟ تا پاسخ مستند به این پرسش‌ها در قراردادها و گردش جوه وجود نداشته باشد، نمی‌توان درباره فقدان شبهه ربا یا عنوان نهایی قرارداد حکم قطعی داد.

۳-۶. BNPL به مثابه مجموعه قراردادهای مرتبط

در مدل سه‌جانبه دست‌کم سه رابطه وجود دارد: فروش میان پذیرنده و مصرف‌کننده، همکاری و تسویه میان پذیرنده و ارائه‌دهنده خدمات و اعتبار و بازپرداخت میان ارائه‌دهنده و مصرف‌کننده. روابط پرداخت، تضمین، بیمه، انتقال مطالبات و پردازش داده ممکن است بر آن افزوده شود. نظریه مجموعه قراردادی برای توصیف این شبکه مفید است، زیرا قراردادهای مستقل برای عملیات اقتصادی واحد کنار هم قرار می‌گیرند؛ باین‌حال، استقلال حقوقی آن‌ها خودبه‌خود از میان نمی‌رود و ادبیات داخلی نیز هر دو دیدگاه استقلال و اثرگذاری متقابل را گزارش می‌کند (اسدزاده، کریمی و نعم، ۱۴۰۰: ۱۲۱-۱۲۳).

برای تبدیل ارتباط اقتصادی به اثر حقوقی، سه معیار حداقلی لازم است: قراردادهای برای عملیات واحد خرید اعتباری منعقد شده باشند؛ قرارداد فروش برای قرارداد اعتبار نقش تعیین‌کننده داشته یا زوال آن اجرای اعتبار را ناممکن یا بی‌موضوع کند؛ و شخصی که علیه او به ارتباط استناد می‌شود هنگام انعقاد از وحدت عملیات آگاه باشد. این معیارها از ماده ۱۱۸۶ قانون مدنی فرانسه و تحلیل حقوقی آن الهام می‌گیرد، اما در ایران هنوز قاعده عام قانونی نیست (بیگدلی و اصائلو، ۱۴۰۲: ۶۰۹-۶۱۰، ۶۲۶-۶۲۹).

نتیجه برای حقوق موجود محتاطانه است. در درجه نخست باید شرط صریح قرارداد درباره اثر فسخ، استرداد یا عدم تحویل اجرا شود، مشروط بر آنکه با قواعد آمره و حقوق مصرف‌کننده تعارض نداشته باشد. در نبود شرط، قاضی می‌تواند قصد مشترک، هدف اختصاصی اعتبار، آگاهی اعتباردهنده از معامله مشخص و نتایج عرفی قرارداد را بر اساس مواد ۲۲۰ و ۲۲۵ قانون مدنی بررسی کند. صرف هم‌زمانی دو قرارداد یا توجیه اقتصادی برای سرایت خودکار بطلان کافی نیست. همین‌حال، ضرورت حکم صریح تقنینی را نشان می‌دهد.

۳-۷. اثر اختلال قرارداد فروش بر تعهد اعتباری

چهار وضعیت باید از هم جدا شود. در عدم تحویل، مصرف‌کننده می‌تواند اجرای تعهد فروشنده را مطالبه یا در شرایط قانونی از حقوق فسخ استفاده کند؛ تا پیش از تعیین تکلیف، ادامه وصول ممکن است خطر تحمیل پرداخت برای کالای دریافت‌نشده را ایجاد کند.

در فسخ معتبر، قرارداد از زمان اعمال حق منحل می‌شود و بازگرداندن عوضین مطرح است. در بطلان، قرارداد از آغاز اثر مطلوب را ایجاد نکرده است. در استرداد توافقی (اقاله)، اثر حقوقی تابع توافق فروشنده، مصرف‌کننده و قواعد شبکه است. یک حکم واحد بدون توجه به این تفاوت‌ها دقیق نیست.

در حقوق موجود، توقف خودکار اقساط به صرف ادعای مصرف‌کننده مبنای روشن ندارد. راه‌حل قابل استنباط آن است که در اعتبار اختصاصی و با ارائه دلیل اولیه معتبر - مانند تأیید فروشنده، گزارش عدم تحویل یا رأی مرجع حل اختلاف - اعتباردهنده وصول و گزارش منفی را موقتاً معلق کند و موضوع را در مهلت کوتاه بررسی نماید. اگر اختلاف جزئی یا قابل تفکیک باشد، تعلیق باید به همان بخش محدود شود. اگر ایراد اثبات نشود، برنامه بازپرداخت با حذف جرایم ناشی از دوره بررسی منصفانه از سر گرفته شود. این سازوکار در وضعیت فعلی بیشتر از راه شرط قراردادی امکان‌پذیر است.

در قانون آینده باید «اعتبار مرتبط» تعریف شود. هنگامی که اعتباردهنده فروشنده را انتخاب یا در شبکه خود پذیرفته، اعتبار منحصرراً برای خرید معین اعطا شده و از معامله کارمزد یا منفعت مستقیم می‌گیرد، مصرف‌کننده باید بتواند، دفاع یا مطالبه مرتبط با عدم تحویل و فسخ معتبر را در برابر اعتباردهنده نیز مطرح کند.

۸-۳. انعقاد و اثبات الکترونیکی، تغییر شروط و برداشت خودکار

ماهیت دیجیتال BNPL مسائل اثباتی مستقلی دارد. مواد ۶ و ۷ قانون تجارت الکترونیکی، داده‌پیام و امضای الکترونیکی را در شرایط مقرر جانشین نوشته و امضا می‌شناسد و مواد ۱۲ تا ۱۴ ارزش اثباتی داده‌پیام و داده‌پیام مطمئن را بیان می‌کند. ارائه‌دهنده باید بتواند نسخه شرایطی را که در زمان قبول نمایش داده شده، زمان و شیوه اعلام رضایت، اطلاعات پیش‌قراردادی و مجوز برداشت را نگهداری و قابل بازیابی کند. صرف نمایش پیوندی طولانی یا تغییر بعدی شرایط در وب‌سایت، اثبات قبول آگاهانه نسخه جدید نیست.

برداشت خودکار باید مجوزی مشخص، قابل لغو و محدود به مبالغ و سررسیدهای اعلام‌شده داشته باشد. خطای برداشت، برداشت پس از فسخ یا برداشت چندباره باید بدون تحمیل بار اثبات نامتناسب اصلاح شود. همچنین، توقف مجوز برداشت نباید به معنی سقوط اصل دین باشد؛ این دو اثر باید در رابط کاربری و قرارداد تفکیک شود. برای تغییر شرایط اساسی مانند هزینه، ترتیب سررسید یا استفاده از داده‌های جدید، اطلاع‌رسانی ساده کافی نیست و رضایت تازه یا حق خروج بدون هزینه باید پیش‌بینی شود.

۴. چارچوب حقوقی و تنظیم‌گری BNPL در ایران

۱-۴. قواعد تجارت الکترونیکی و حمایت از مصرف‌کننده

مواد ۳۳ تا ۳۵ قانون تجارت الکترونیکی تأمین‌کننده را مکلف می‌کند پیش از عقد، هویت، اوصاف کالا یا خدمت، هزینه‌ها، شیوه پرداخت، مدت اعتبار پیشنهاد و شرایط فسخ را به نحو روشن ارائه و دریافت اطلاعات را تأیید کند. ماده ۳۷، با رعایت استثنای قانونی، حق انصراف حداقل هفت روز کاری را در معاملات از راه دور مقرر می‌کند. در خرید همراه با اعتبار، اجرای مؤثر این حق مستلزم هماهنگی دو رابطه است: انصراف از فروش نباید مصرف‌کننده را با برنامه اقساطی باقی‌مانده رها کند و اعتباردهنده نیز باید پیام معتبر انصراف را دریافت و حساب را اصلاح کند.

قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان درباره سلامت کالا، اطلاعات، صورتحساب و جبران خسارت قواعد عمومی دارد، اما برای اعتبار مصرف‌کننده طراحی نشده است. در این قوانین، الگوی استاندارد هزینه کل اعتبار، ارزیابی توان بازپرداخت، حق تسویه زودهنگام،

رفتار با مشتری دچار دشواری مالی، چندتعهدی و اثر اختلاف فروش بر اعتبار به تفصیل تنظیم نشده است. بنابراین، اتکا به قواعد عمومی لازم است اما کافی نیست.

۲-۴. صلاحیت بانک مرکزی و مرز ابزار پرداخت با اعتبار

ماده ۵۹ قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، تنظیم‌گری نظام‌های پرداخت و فناوری‌های نوین مالی مرتبط با ابزارهای پرداخت و مجوزدهی به نهادهای آن حوزه را در صلاحیت انحصاری بانک مرکزی قرار می‌دهد. این ماده برای BNPL‌هایی که با ابزار پرداخت، کیف پول یا زیرساخت تسویه سازمان‌یافته پیوند دارند مبنای مهمی است. همچنین مؤسسات اعتباری و واسطه‌های تحت نظارت نمی‌توانند با برون‌سپاری فناوری از الزامات احتیاطی و رفتاری خود فاصله بگیرند.

باین‌حال، صرف ارتباط یک محصول با ابزار پرداخت، هر فروش مدت‌دار را تحت مجوز بانکی قرار نمی‌دهد. باید میان مهلت مستقیم فروشنده در معامله خود، خدمت صرفاً فناورانه و ایجاد اعتبار حرفه‌ای برای دیگران تمایز گذاشت. بند «ج» ماده ۱ قانون بانک مرکزی «اعطای تسهیلات یا ایجاد اعتبار» را در تعریف عملیات بانکی آورده است؛ بنابراین، در ساختارهایی که شرکت ثالث واقعاً به‌طور حرفه‌ای به مصرف‌کننده اعتبار می‌دهد، احتمال شمول ضوابط عملیات بانکی و لزوم بررسی وضعیت مجوز جدی است، حتی اگر شرکت قرارداد را «خرید دین» یا «پرداخت» بنامد. اما تشخیص مصداق، شرایط فعالیت مجاز و استثنای فروشنده‌ای که صرفاً ثمن کالای خود را مدت‌دار می‌کند، باید با ملاحظه مجموع مواد قانونی و ساختار واقعی هر محصول انجام شود؛ بند یادشده به‌تنهایی نظام مجوزدهی مستقل و تفصیلی BNPL ایجاد نکرده است (قانون بانک مرکزی، مواد ۱، ۲۴ و ۵۹).

۳-۴. تحلیل مقررات تسهیلات‌یار

«الزامات ناظر بر نحوه همکاری مؤسسات اعتباری با شرکت‌های تسهیلات‌یار» مصوب ۱۵ آذر ۱۴۰۲، در ماده ۱ تسهیلات‌یار را شرکتی می‌داند که در بستر مجازی میان مؤسسه اعتباری، مشتری و تأمین‌کننده کالا یا خدمت ارتباط برقرار و فرایند اعطای تسهیلات را تسهیل می‌کند. ماده ۳ قرارداد مکتوب و تعیین سازوکار احراز هویت، کنترل ثقل و هزینه خدمات را لازم می‌داند؛ مواد ۴ تا ۷ نیز محرمانگی، شرایط همکاری و رعایت مقررات بانکی را مقرر می‌کند. مطابق ماده ۸، ارزیابی تسهیلات‌یار مسئولیت مؤسسه را رفع نمی‌کند و تصمیم نهایی با مؤسسه است؛ وجه طبق ماده ۹ مستقیم به تأمین‌کننده و اقساط طبق ماده ۱۰ مستقیم به مؤسسه پرداخت می‌شود. بنابراین تسهیلات‌یار در الگوی مقرر اعتباردهنده مستقل نیست.

ماده ۱۰ واریز اقساط به حساب تسهیلات‌یار را ممنوع می‌کند. ماده ۱۱ سقف کارمزد مؤسسه را به ضوابط بانک مرکزی پیوند می‌دهد و در تبصره ۱، مؤسسه را مکلف به نظارت بر عدم اخذ کارمزد مستقیم توسط تسهیلات‌یار می‌کند؛ تبصره ۲ در عین حال اجازه می‌دهد هزینه خدمات تسهیلات‌یار از محل کارمزد دریافتی مؤسسه و طبق قرارداد همکاری تأمین شود. پس باید میان «دریافت مستقیم پلتفرم» و «انتقال هزینه از مسیر مؤسسه» فرق گذاشت. مواد ۱۲ و ۱۳ نیز افشای فهرست تسهیلات‌یاران و گزارش‌دهی جزئیات تسهیلات را بر عهده مؤسسه می‌گذارد.

مقرر بر بند «ب» ماده ۱۱ قانون پولی و بانکی سابق و ضمانت اجرای ماده ۴۴ آن تکیه دارد، در حالی که قانون بانک مرکزی ۱۴۰۲ معماری نظارتی جدیدی ایجاد کرده است. استمرار اجرای ضابطه، ضرورت بازنگری مبنای قانونی و هماهنگی اصطلاحات و ضمانت اجراها را از میان نمی‌برد. افزون بر این، مقرر دربارۀ تعلیق اقساط در اختلاف خرید، تسویه پیش از موعد، توضیح تصمیم الگوریتمی، بازیابی انسانی و حل اختلاف تخصصی حکم تفصیلی ندارد.

۴-۴. خلأ اعتباردهی حرفه‌ای غیربانکی

مدل ثالث غیربانکی، مهم‌ترین خلأ است. اگر شرکت از منابع خود یا منابع قراردادی دیگران بهای خرید را تأمین و در برابر مصرف‌کننده طلب ایجاد کند، قواعد عمومی قراردادها منشأ تعهد خصوصی را توضیح می‌دهد، ولی به این پرسش‌ها پاسخ نمی‌دهد: آیا فعالیت مستمر نیازمند مجوز است؟ حداقل سرمایه و ذخیره زیان چگونه تعیین می‌شود؟ چه گزارش‌هایی باید ارائه شود؟

مراد از خلأ اعتباردهی حرفه‌ای غیربانکی، فقدان هرگونه صلاحیت قانونی برای مداخله بانک مرکزی نیست؛ خلأ در تعریف عملیاتی مرز میان فروش مدت‌دار عادی و ایجاد اعتبار حرفه‌ای، تعیین مصادیق مشمول مجوز، حقوق خاص مصرف‌کننده و ضابطه رسیدگی به اختلاف خرید است. در نتیجه، برخلاف برداشت ممکن از بخش ۴-۲، این مقاله نه شمول خودکار تمام فروش‌های مدت‌دار بر عملیات بانکی را می‌پذیرد و نه اعتباردهی حرفه‌ای ثالث را صرفاً با انتخاب نام قراردادی از نظارت بانکی خارج می‌داند. برای ساختارهایی که واقعاً مصداق اعطای تسهیلات یا ایجاد اعتبار موضوع بند «ج» ماده ۱ هستند، ابتدا باید مجوز و قواعد موجود بررسی شود؛ در موارد مرزی، تبیین مصادیق در چارچوب قانون لازم است و هر استثنای جدید یا رژیم مستقل اعتبار مصرف‌کننده باید مبنای قانونی روشن داشته باشد. برای تناسب تکالیف نیز می‌توان در قانون آتی، مبلغ و مدت، تعداد مشتریان، حجم تعهد، منشأ منابع، انتقال مطالبات و شیوه اعتبارسنجی را مبنای تفکیک تعهدات قرار داد. فروشنده خرد مهلت‌دهنده، حتی در صورت خروج از مجوز مالی، تابع قواعد عمومی قیمت، منع فریب، داده و شکایت باقی می‌ماند.

۵-۴. داده‌های شخصی و تصمیم‌گیری الگوریتمی

مواد ۵۸ تا ۶۱ قانون تجارت الکترونیکی درباره داده‌پیام شخصی قواعدی محدود دارد و قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی نیز برای دستگاه‌ها و اشخاص تحت تنظیم‌گران بخشی تکالیفی در امنیت و محرمانگی مقرر می‌کند؛ با این حال، قانون جامع و لازم‌الاجرائی با حقوق تفصیلی دسترسی، اصلاح، محدودیت پردازش و اعتراض به تصمیم خودکار وجود ندارد. مدیریت این پراکندگی در BNPL مهم است، زیرا تصمیم سریع می‌تواند بر داده‌های تراکنشی، سابقه خرید، دستگاه، متولی و داده‌های اعتبارسنجی متکی باشد.

تنظیم‌گری باید هدف و مبنای هر دسته داده، کمینه‌سازی، صحت، مدت نگهداری، امنیت، دریافت‌کنندگان و حق اصلاح را روشن کند و برای تصمیم‌های مهم، بازبینی انسانی فراهم سازد. لازم نیست دارنده داده کد یا اسرار تجاری را افشا کند، ولی باید عوامل اصلی رد یا کاهش سقف را قابل فهم بیان کند. بانک جهانی نیز تناسب داده، پاسخ‌گویی و اصلاح داده نادرست را از عناصر حمایت در اعتبار دیجیتال می‌داند (World Bank, ۲۰۱۸: ۱۲-۱۸).

در تحلیل صادقی و جوادی پارسا، شفافیت و توضیح‌پذیری همراه با انصاف و منع سوگیری از اصول سیاست‌گذاری حقوقی هوش مصنوعی‌اند (صادقی و جوادی پارسا، ۱۴۰۵: ۲۱۰-۲۱۳). به کارگیری این چارچوب در BNPL اقتضا می‌کند اعتبارسنجی خودکار از حیث خطای داده و تبعیض ارزیابی شود و مصرف‌کننده بتواند علت اصلی تصمیم و مسیر اعتراض به آن را بشناسد.

پایگاه تعهدات هم‌زمان می‌تواند ارزیابی را دقیق‌تر کند، اما باید هدف، دسترسی، نگهداری و تصحیح داده آن محدود باشد. داده اختلافی نباید پیش از رسیدگی مبنای گزارش منفی یا رد خودکار قرار گیرد و اصلاح خطا باید به دریافت‌کنندگان قبلی اعلام شود.

پیشنهاد اجرایی کوتاه‌مدت، ساخت پایگاه سراسری تازه از صفر نیست. در BNPL بانک‌محور باید نخست کیفیت ثبت تعهدات در زیرساخت‌های موجود مؤسسات اعتباری، شناسه یکتا و به‌روزرسانی بررسی شود. گسترش دسترسی یا ثبت داده اعتباردهندگان خارج از

شمول کنونی، بدون مجوز قانونی و تعریف دقیق داده، پیشنهاد اجرایی بالفعل نیست. هر استاندارد تبادل داده باید هدف دسترسی، ردپا، دوره نگهداری، حق اصلاح و نشانگر مورد اعتراض را تعریف و داده اختلافی را از نکول قطعی جدا کند.

۴-۶. مسئولیت نقش محور و کنترل شروط ناعادلانه

مسئولیت باید از نقش واقعی پیروی کند. فروشنده نسبت به وجود، کیفیت و تحویل کالا یا خدمت پاسخگوست. اعتباردهنده نسبت به ارزیابی، افشای هزینه و سررسید، صحت حساب، وصول و هماهنگی اعتبار مرتبط مسئول است. پلتفرم نسبت به امنیت سامانه، انتقال درست دستورات، طراحی رابط و پردازش داده مسئولیت دارد. اگر نقش‌ها میان اشخاص وابسته تقسیم شود، این تفکیک نباید امکان شناسایی طرف مسئول را از مصرف‌کننده بگیرد؛ اطلاعات هویتی و مسیر شکایت باید در یک نقطه واحد ارائه شود.

حقوق ایران نص عامی برای مسئولیت تضامنی همه بازیگران BNPL ندارد. بنابراین، در حقوق موجود تضامن باید از توافق معتبر ناشی شود و نمی‌توان آن را صرفاً از منفعت مشترک استنباط کرد. باین‌حال، هر شخص در حدود تعهد و تقصیر مستقل خود مسئول است و قراردادهای داخلی نمی‌تواند مسئولیت مستقیم او در برابر مصرف‌کننده را به‌طور مطلق حذف کند. شروطی مانند سلب کلی مسئولیت پلتفرم، الزام مصرف‌کننده به ادامه پرداخت تا پایان هر اختلاف، تغییر یک‌جانبه هزینه بدون حق خروج یا ارجاع تمام مشکلات به فروشنده باید از حیث شفافیت، تعادل و تعارض با قواعد آمره کنترل شود.

قناتی و همکاران نیز میان استدلال‌های معافیت واسطه و مبانی مسئولیت سکو تمایز می‌گذارند و در حقوق ایران بر احراز کوتاهی در تکالیف قانونی و قراردادی تأکید می‌کنند (قناتی، حبیب‌زاده و رضایی جوزانی، ۱۴۰۵: ۳۳۷-۳۴۰، ۳۴۶). در BNPL، این تحلیل مؤید بررسی نقش و تقصیر مستقل پلتفرم است؛ تعمیم مسئولیت همه بازیگران به هر اختلاف خرید، همچنان به مبنای قانونی یا قراردادی نیاز دارد.

۵. مطالعه تطبیقی تنظیم‌گری BNPL

۱-۵. منطق انتخاب و معیار مقایسه

مطالعه تطبیقی حاضر مقایسه کارکردی پاسخ‌ها به مسائل مشترک است. اتحادیه اروپا نمونه قانون جامع اعتبار مصرف‌کننده و قاعده اعتبار مرتبط، انگلستان نمونه مداخله هدفمند برای اعتبار ثالث پرداخت مؤجل و ایالات متحده نمونه تنظیم‌گری پراکنده و متغیر است. شاخص‌های ثابت مقایسه عبارت‌اند از دامنه و استثنا، مجوز، توان بازپرداخت، افشا، اثر اختلاف خرید، داده، شکایت و ضمانت اجرا.

۲-۵. اتحادیه اروپا

دستورالعمل ۲۰۲۳/۲۲۲۵ (EU) اعتبار BNPL ارائه‌شده توسط شخص ثالث برای خرید کالا یا خدمت را اصولاً در قلمرو اعتبار مصرف‌کننده قرار می‌دهد، هرچند بدون بهره و کارمزد باشد. بندهای ۱۶ و ۱۷ مقدمه میان اعتبار ثالث و مهلت پرداخت مستقیم فروشنده فرق می‌گذارند: مهلت مستقیم، در نبود شخص ثالث و بهره یا هزینه، معمولاً فقط با پرداخت کامل حداکثر ظرف ۵۰ روز از شمول خارج است؛ برای عرضه‌کنندگان بزرگ آنلاین، مهلت استثنا حداکثر ۱۴ روز از تحویل است. دولت‌های عضو باید مقررات ملی را تا ۲۰ نوامبر ۲۰۲۵ تصویب می‌کردند و این قواعد از ۲۰ نوامبر ۲۰۲۶ اعمال می‌شوند (۲۰۲۳/۲۲۲۵، recitals ۱۶-۱۷ and arts. ۲۰ Directive (EU)). (۴۸).

ماده ۱۸، ارزیابی توان بازپرداخت را پیش از انعقاد قرارداد یا افزایش مهم اعتبار و ماده ۱۹، استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی را تنظیم می‌کند. مواد ۲۶، ۲۹ و ۳۵ نیز به ترتیب حق انصراف، بازپرداخت پیش از موعد و رفتار در تأخیر و مدارا را پیش‌بینی می‌کنند. بنابراین، «بدون بهره» بودن جایگزین ارزیابی مسئولانه و رفتار منصفانه نیست.

ماده ۲۷ مقرر می‌کند مصرف‌کننده‌ای که بر اساس حقوق اتحادیه از قرارداد فروش یا خدمت منصرف شده است، به قرارداد اعتبار مرتبط ملتزم نماند؛ در عدم اجرا یا اجرای نامنطبق نیز، پس از مراجعه ناموفق به عرضه‌کننده، می‌تواند در حدود حقوق ملی علیه اعتباردهنده راه جبران داشته باشد. پردازش داده تابع GDPR است؛ از جمله اصول محدودیت هدف و کمینه‌سازی، حقوق دسترسی و اصلاح، و حمایت در برابر برخی تصمیم‌های تمام‌خودکار (GDPR, arts. ۵, ۱۳-۱۵, ۲۲).

۳-۵. انگلستان

رژیم حقوقی انگلستان درباره اعتبار پرداخت معوق از ۱۵ ژوئیه ۲۰۲۶ لازم‌الاجرا شده است. محور اصلی آن، اعتبار بدون بهره‌ای است که شخص ثالث برای خرید کالا یا خدمت از فروشنده در اختیار مصرف‌کننده قرار می‌دهد؛ برخی مهلت‌های پرداخت مستقیم فروشنده همچنان مستثنا هستند. اعتباردهندگان مشمول باید از مرجع راهبری امور مالی بریتانیا^۲ مجوز بگیرند یا از اجازه موقت برخوردار باشند و الزامات رفتاری مقرر را رعایت کنند (United Kingdom, ۲۰۲۵a, ۲۰۲۵b; FCA, ۲۰۲۶: ۴-۸, ۳۸-۴۰).

این مرجع، قواعد اعتبارسنجی و ارزیابی توان بازپرداخت در راهنمای اعتبار مصرف‌کننده^۳ را به اعتبار پرداخت معوق تسری داده است. ارزیابی برای هر معامله، حتی قراردادهای ۵۰ پوند یا کمتر، لازم است؛ اما دامنه و شدت آن باید با مبلغ، ماهیت و خطر معامله تناسب داشته باشد. اگر خطر مادی آشکاری وجود نداشته باشد، قواعد از بررسی نامتناسب درآمد و مخارج پرهیز می‌کنند (FCA, ۲۰۲۶: ۲۵-۲۲). تکلیف رفتار با مصرف‌کننده^۴، اطلاعات پیش‌قراردادی، حمایت از مشتری در تأخیر و ضرورت مدارا نیز از ارکان رفتاری این رژیم‌اند (FCA, ۲۰۲۶: ۵-۷, ۱۸-۲۱).

قواعد رسیدگی به شکایت^۵ و صلاحیت اجباری خدمت بازرس مالی^۶ از تاریخ اجرای رژیم بر قراردادهای تنظیم‌شده اعمال می‌شود. FCA با وجود نگرانی درباره تناسب هزینه رسیدگی با ارزش اندک برخی قراردادهای، دسترسی مصرف‌کننده به سازوکار شکایت را برای حمایت مؤثر ضروری دانسته است (FCA, ۲۰۲۶: ۳۱-۳۳). تحلیل هزینه - فایده نیز هم منافع کاهش بدهی نامتناسب و هزینه‌های تأخیر، و هم احتمال محدود شدن دسترسی برخی مصرف‌کنندگان به این اعتبار را در نظر می‌گیرد (FCA, ۲۰۲۶: ۴۳-۴۷).

۴-۵. ایالات متحده آمریکا

در ایالات متحده، قانون فدرال یکپارچه و اختصاصی برای BNPL وجود ندارد و شمول مقررات به ساختار محصول، شیوه برداشت اقساط، گزارش‌دهی و حقوق ایالتی بستگی دارد. CFPB در مه ۲۰۲۴ قاعده تفسیری صادر کرد که برخی ارائه‌دهندگان BNPL دارای حساب دیجیتال را برای اجرای بخش‌هایی از مقرر زی^۷ در حکم صادرکننده کارت اعتباری می‌دانست. هدف، گسترش حمایت‌های

^۲ Financial Conduct Authority (FCA).

^۳ Consumer Credit sourcebook (CONC).

^۴ Consumer Duty.

^۵ Dispute Resolution: Complaints (DISP).

^۶ Financial Ombudsman Service.

^۷ Regulation Z.

مربوط به اختلاف صورتحساب و استرداد خریدهای مرجوعی بود. این قاعده در ۱۲ مه ۲۰۲۵ پس گرفته شد و دیگر بخشی از حقوق لازم الاجرای فدرال نیست (۲۰۰۸-۲۰۰۸a: CFPB, ۲۰۲۵a: ۴۷۰۶۸-۴۷۰۷۷; CFPB, ۲۰۲۴: ۴۷۰۶۸-۴۷۰۷۷).

پس گرفتن قاعده به معنای بی قانونی کامل نیست؛ حسب محصول، قواعد منع اعمال غیرمنصفانه یا فریبنده، انتقال الکترونیکی وجوه، گزارش اعتباری، وصول مطالبات و مجوزهای ایالتی می توانند اعمال شوند. گزارش CFPB برداشت خودکار، دشواری اختلاف و مرجوعی، بهره برداری از داده و چندوامی را از مسائل مهم بازار دانسته است (۲۰۲۲: ۲۱-۲۷, ۶۵-۷۶). گزارش دسامبر ۲۰۲۵ نیز نشان می دهد در داده های شش شرکت، تعداد و مبلغ وام ها در ۲۰۲۳ رشد کرده و میانگین استفاده هر کاربر نزد هر شرکت به ۶/۳ وام رسیده است؛ تجمیع شرکت به شرکت، استفاده هم زمان یک فرد از چند شرکت را نشان نمی دهد (۲۰۲۵b: ۵, ۸-۱۰). تجربه آمریکا برای ایران بیش از آنکه الگوی نهایی باشد، هشدار دربارۀ هزینه تنظیم گری پراکنده است.

۶. الگوی پیشنهادی برای حقوق ایران

۱-۶. معماری تقنینی و تقسیم صلاحیت

راهکار باید میان اقدامات قابل اجرا با ابزارهای موجود و اصلاحات نیازمند قانون تفکیک شود. در کوتاه مدت، بانک مرکزی می تواند در حدود صلاحیت خود، از طریق نظارت بر مؤسسات اعتباری و تسهیلات یاران، افشای حداقلی محصول، شناسایی دارنده طلب، گزارش خطای برداشت و هماهنگی مرجوعی را در قراردادهای همکاری الزام کند. دستورالعمل ارجاع شکایت میان فروشنده، اعتباردهنده و پلتفرم نیز بدون تأسیس مرجع جدید قابل تدوین است. در میان مدت، قانون عام اعتبار مصرف کننده باید اعتبار مرتبط، مسئولیت بازیگران، دسترسی قانونی به داده تعهدات و ضمانت اجرای اختصاصی را تنظیم کند و مرز فروشنده خرد با اعتباردهنده ثالث را روشن سازد. بانک مرکزی نیز در حدود اختیار قانونی، مسئول ضوابط فعالیت مالی و پرداخت باقی می ماند.

۲-۶. دامنه شمول و استثنای متناسب

قانون باید «اعتبار مصرف کننده دیجیتال» را تعهد مدت دار یا تقسیمی مرتبط با خرید مصرفی بدانند که عرضه، توافق یا اداره آن به طور حرفه ای در بستر دیجیتال انجام می شود. اعتباردهنده حرفه ای شخصی است که به طور مستمر منابع خود را برای ایجاد اعتبار مصرف کننده به کار می گیرد؛ واسطه اعتبار نیز بدون مالکیت اصلی طلب، معرفی، انعقاد یا اداره اعتبار را تسهیل می کند.

استثنا باید به مهلت مستقیم و کوتاه مدت فروشنده، بدون هزینه اعتباری، انتقال طلب یا فعالیت مستقل اعتبارسنجی محدود شود. قواعد منع فریب، اعلام مبلغ کل، حق انصراف فروش، امنیت داده و شکایت در این حالت نیز باقی می ماند. واگذاری منظم مطالبات یا استفاده از منابع ثالث، فروشنده را از استثنا خارج می کند.

۳-۶. ثبت، مجوز و الزامات نهادی

رژیم دو سطحی مناسب است: ارائه دهندگان کوچک و کم ریسک با سقف فعالیت مشخص، ثبت و گزارش پایه داشته باشند؛ اعتباردهندگان بزرگ، تأمین شونده از ثالث یا دارای اعتبارسنجی خودکار و انتقال مطالبات، باید مجوز بگیرند. حداقل سرمایه متناسب، صلاحیت مدیران، مدیریت ریسک، تفکیک وجوه، تداوم کسب و کار و خروج منظم باید شروط مجوز باشد و فعالیت شرکت های تحت کنترل مشترک به صورت تجمیعی سنجیده شود.

۴-۶. افشای استاندارد و طراحی منصفانه رابط کاربری

پیش از قبول، برگه‌ای کوتاه و قابل ذخیره باید قیمت نقدی، مبلغ کل، پیش‌پرداخت، تعداد و تاریخ اقساط، همه هزینه‌ها، شیوه برداشت، نام اعتباردهنده و دارنده طلب، تسویه زودهنگام، انصراف، استرداد و مرجع شکایت را پیش از دکمه نهایی نشان دهد. نمایش برجسته قسط بدون وزن برابر مبلغ کل، پیش‌انتخاب اعتبار، فشار زمانی کاذب یا دشواری لغو باید ممنوع یا مقید شود. یافته‌های رفتاری، نمایش هم‌زمان قیمت کل و قسط را به جای ممنوعیت مطلق توجیه می‌کند (Ashby et al., ۲۰۲۵: ۱۰۳-۱۰۵, ۱۱۳-۱۱۷).

۵-۶. حقوق مصرف‌کننده در عدم تحویل، فسخ، بطلان و استرداد

قانون باید فرایندی سه‌مرحله‌ای مقرر کند: ثبت شکایت و دلیل اولیه در سامانه واحد؛ تعلیق موقت برداشت مبلغ اختلافی، جریمه و گزارش منفی مبلغ مورد اختلاف؛ پاسخ فروشنده و اعتباردهنده در مهلت کوتاه و ارجاع اختلاف حل‌نشده به مرجع تخصصی. در عدم تحویل کامل یا بطلان اثبات‌شده، اعتبار اختصاصی خاتمه و مبالغ مسترد شود؛ در فسخ، استرداد یا اجرای ناقص، مانده اعتبار به همان نسبت اصلاح گردد. اعتباردهنده‌ای که فروشنده را در شبکه پذیرفته و از معامله منتفع شده است، پس از مراجعه ناموفق مصرف‌کننده به فروشنده، در حدود اعتبار مرتبط پاسخگو باشد. مسئولیت تضامنی به تقلب مشترک فروشنده و ارائه‌دهنده اعتبار یا عدم اجرای نظام‌مند قراردادها محدود و در سایر موارد مسئولیت نقش‌محور و حق رجوع حفظ شود.

۶-۶. دشواری مالی، وصول، انتقال طلب و ورشکستگی

پیش از مطالبه وجه تأخیر یا گزارش منفی، اخطار روشن و فرصت ترمیم لازم است. اعتباردهنده باید برای دشواری موقت، برنامه پرداخت معقول را بررسی کند. قانون آینده باید مبنای هزینه تأخیر، سقف، ذی‌نفع، دوره تنفس و منع جریمه مرکب را صریح کند؛ انتقال طلب نیز نباید حقوق شکایت، ایرادات فروش یا حمایت در دشواری مالی را کاهش دهد. وصول نباید با افشای بدهی یا فشار نامتناسب همراه باشد.

۷-۶. حفاظت داده و پاسخ‌گویی الگوریتمی

ارائه‌دهنده باید داده‌ها، هدف، منبع، مدت نگهداری و دریافت‌کنندگان را به‌صورت لایه‌ای اعلام کند. رضایت کلی برای استفاده نامحدود کافی نیست و داده‌های نامرتب یا حساس جز با ضرورت و مبنای مستقل نباید پردازش شود. ارائه‌دهندگان بزرگ باید حسابرسی امنیت و گزارش رخداد داشته باشند.

در تصمیم خودکار، توضیح عوامل اصلی، اصلاح داده و بازبینی انسانی باید تضمین شود. ارزیابی اثر الگوریتمی باید دقت، خطا، تبعیض غیرمستقیم و امکان اعتراض را بسنجد؛ ناظر می‌تواند مدل را با حفظ اسرار تجاری بررسی کند و داده نادرست باید به تصمیم جدید و جبران هزینه مستقیم بینجامد.

۸-۶. شکایت، حل اختلاف و ضمانت اجرا

به‌جای تأسیس فوری مرجع تخصصی مستقل با هزینه و صلاحیت نامشخص، مسیر اجرایی سه‌مرحله‌ای پیشنهاد می‌شود: نخست، درگاه واحد ثبت شکایت نزد ارائه‌دهنده با شماره پیگیری و امکان بازگذاری سند تحویل، مرجوعی یا برداشت؛ دوم، ارسال هم‌زمان پرونده به فروشنده و دارنده طلب، تعیین مسئول پاسخ‌گویی و صدور پاسخ مکتوب در مهلتی که در قرارداد و ضابطه ناظر تعیین می‌شود؛ سوم، راهنمایی مصرف‌کننده برای مراجعه به مرجع موجود صالح، متناسب با موضوع و شخصیت طرف دعوا، بدون سلب حق دادخواهی.

بانک مرکزی می‌تواند درباره عملکرد نهادهای تحت نظارت گزارش شکایت و اصلاح رویه مطالبه کند؛ اختلافات فروش و خسارت مدنی در حدود صلاحیت نهادهای موجود باقی می‌مانند. ایجاد مرجع الزام‌آور تخصصی فرابخشی در آینده تنها با تعیین صلاحیت، آیین رسیدگی، تأمین مالی و رابطه آن با دادگاه به موجب قانون ممکن است. شاخص سنجش اجرا، زمان پاسخ، درصد اصلاح برداشت و مرجوعی، تعداد شکایت تکراری و هزینه متوسط رسیدگی است.

ضمانت اجرا باید از دستور توقف و اصلاح قرارداد و داده تا استرداد، حذف سابقه منفی، خسارت، جریمه و تعلیق مجوز متنوع باشد. بطلان کل قرارداد نباید پاسخ خودکار هر تخلف شکلی باشد.

۹.۶. رقابت، انتقال هزینه و ارزیابی آثار مقررات

ناظر باید انتقال کارمزد پذیرنده به قیمت، شروط انحصاری، خودترجیحی پلتفرم و تبادل داده ضد رقابتی را بررسی کند و الزامات را چنان تنظیم کند که مانع ورود بنگاه‌های کوچک نشود. ارزیابی پیشینی و ارزیابی سه‌ساله پس از اجرا باید دسترسی گروه‌های فاقد سابقه، نرخ نکول، هزینه پذیرنده، شکایت و قیمت را بسنجد و آستانه مجوز و سقف هزینه را بر پایه شواهد داخلی بازتنظیم کند.

۷. نتیجه

ماهیت BNPL ثابت نیست. تشخیص هر مدل به منبع اعتبار، دارنده طلب، شیوه تسویه فروشنده، انتقال خطر و منشأ حق رجوع وابسته است. مدل فروشنده‌محور به بیع با ثمن مؤجل، مدل بانک‌محور به تسهیلات‌یاری و مدل ثالث، حسب اسناد، به پرداخت مأذون، انتقال طلب، ضمان، عاملیت یا قرارداد اعتبار نزدیک می‌شود.

حقوق ایران قاعده عامی برای سرایت خودکار بطلان یا فسخ فروش به اعتبار ندارد. اثر متقابل باید از شرط صریح، قصد مشترک، نتایج عرفی، وحدت عملیات، نقش تعیین‌کننده قرارداد اصلی و آگاهی طرف مقابل اثبات شود. قانون آینده باید اعتبار مرتبط و تعلیق متناسب اقساط در عدم تحویل، فسخ معتبر و استرداد را صریحاً تنظیم کند.

مقررات تسهیلات‌یار، مدل بانک‌محور را تا حدی سامان می‌دهد، اما اعتباردهی حرفه‌ای غیربانکی، حقوق داده، دشواری مالی و حل اختلاف را به‌صورت جامع نمی‌پوشاند. ماده ۵۹ قانون بانک مرکزی برای فناوری مالی مرتبط با ابزار پرداخت و مواد ۱ و ۲۴ آن برای تشخیص عملیات بانکی و تنظیم‌گری اشخاص تحت نظارت اهمیت دارند؛ بااین حال، این مقررات بدون احراز ساختار واقعی محصول، همه فروش‌های مدت‌دار یا اعتبارات غیربانکی را خودکار مشمول مجوز بانکی نمی‌کنند.

الگوی مناسب، معماری دو سطحی است: قانون عام اعتبار مصرف‌کننده برای حقوق ماهوی و رفتاری، و تنظیم‌گری بانک مرکزی برای مجوز، گزارش‌دهی و عملیات پرداخت. استثنای فروشنده خرد باید محدود باشد و اعتباردهنده حرفه‌ای، فارغ از نام قرارداد یا شیوه درآمد، تابع افشا، توان بازپرداخت، حقوق داده، شکایت و ضمانت اجرا شود.

فهرست منابع

منابع فارسی

قوانین مقررات و اسناد رسمی ایران

آیین‌نامه فصل سوم قانون عملیات بانکی بدون ربا (تسهیلات اعطایی بانکی)، تصویب‌نامه شماره ۸۸۶۲۰ هیئت وزیران، مصوب ۱۳۶۲/۱۰/۱۴، به‌ویژه مواد

۴۱ تا ۵۰ و ۶۶ تا ۷۰. <https://www.cbi.ir/page/۶۳۴۴.aspx>

بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران (۱۴۰۲). «الزامات ناظر بر نحوه همکاری مؤسسات اعتباری با شرکت‌های تسهیلات‌یار»، مصوب ۱۴۰۲/۹/۱۵، ابلاغی به شماره ۲۵۰۹۵۰/۰۲ مورخ ۱۴۰۲/۱۰/۱۳. <https://cbi.ir/page/۲۸۸۹۸.aspx>

قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی، مصوب ۱۳۷۹، ماده ۵۲۲.

قانون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۴۰۲.

قانون تجارت الکترونیکی، مصوب ۱۳۸۲.

قانون حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان، مصوب ۱۳۸۸.

قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم - تعزیرات)، مصوب ۱۳۷۵، ماده ۵۹۵.

قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران.

قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی، مصوب ۱۴۰۱، با اصلاحات بعدی.

قانون عملیات بانکی بدون ربا (بهره)، مصوب ۱۳۶۲، به‌ویژه فصل سوم.

مقالات و اسناد عمومی ارائه‌دهندگان

ازکی‌وام (بی‌تا). «شرایط و قوانین استفاده». تاریخ بررسی: ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۶. <https://azkivam.com/terms-and-conditions/>

اسدزاده، سکینه؛ کریمی، عباس و نعم، مختار (۱۴۰۰). «بررسی تطبیقی وضعیت حقوقی گروه‌های قراردادی در حقوق ایران و فرانسه». دوفصلنامه حقوق تطبیقی، ۸(۲)، ۱۴۰-۱۲۱. <https://doi.org/۱۰.۲۲۰۹۶/law.۲۰۲۱.۱۱۹۵۳۶.۱۶۰۱>

اسنپ پی (بی‌تا). «سرویس اعتباری اسنپ پی؛ خرید قسطی بدون چک و ضامن». تاریخ بررسی: ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۶. <https://pay.snapp.ir/>

بیگدلی، سعید و اصائلو، اکبر (۱۴۰۲). «انتفای قراردادهای مرتبط در حقوق قراردادهای نوین فرانسه با نگاهی به قابلیت پذیرش آن در حقوق ایران».

مطالعات حقوق تطبیقی، ۱۴(۲)، ۶۰۷-۶۳۴. <https://doi.org/۱۰.۲۲۰۵۹/JCL.۲۰۲۳.۳۴۲۹۳۲.۶۳۴۳۵۵>

تارا (بی‌تا). «اعتبار خرید» و صفحات معرفی خدمات اعتباری. تاریخ بررسی: ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۶. <https://tara۳۶۰.ir/bnpl/>

دیجی پی (بی‌تا). «خرید اعتباری (الان بخر، بعداً پرداخت کن)». تاریخ بررسی: ۲۰ سپتامبر ۲۰۲۶. <https://www.mydigipay.com/bnpl/c-bnpl/>

صادقی، محسن و جوادی پارسا، کسری (۱۴۰۵). «مطالعه تطبیقی سیاست‌گذاری حقوقی حوزه هوش مصنوعی در اتحادیه اروپا: ارائه الگوی بایسته برای حقوق ایران». تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۹(۳۱)، ۱۹۸-۲۴۶. <https://doi.org/10.22034/law.2025.2065565.1673>

قناتی، علی؛ حبیب‌زاده، طاهر و رضایی جوزانی، محمد (۱۴۰۵). «مفهوم و مبانی مسئولیت مدنی سکوها فضای مجازی به عنوان واسطه در قبال عرضه کالا و ارائه خدمات تقلبی با مطالعه تطبیقی حقوق ایران با ارجاع به آرا محاکم آمریکا، اروپا، کانادا و هند». تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی، ۹(۳۱)،

تابستان، ۳۱۱-۳۵۵. <https://doi.org/۱۰.۲۲۰۳۴/law.۲۰۲۵.۲۰۵۹۳۶۹.۱۶۴۳>

محمدپوری صوری، هادی (۱۴۰۲). «فروش اقساطی در نظام بانکداری بدون ربا و شبهات آن». حقوق و مطالعات سیاسی، ۳(۲)، ۷۱-۸۴. <https://doi.org/10.48309/jlps.2023.2.1>

منابع انگلیسی

Ashby, R., Sharifi, S., Yao, J., & Ang, L. (2025). The influence of the buy-now-pay-later payment mode on consumer spending decisions. *Journal of Retailing*, 101(1), 103–119. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2025.01.003>

Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2022). Buy Now, Pay Later: Market Trends and Consumer Impacts. Washington, DC: CFPB. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_buy-now-pay-later-market-trends-consumer-impacts_report_2022-09.pdf

Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2024). Use of Digital User Accounts to Access Buy Now, Pay Later Loans. *Federal Register*, 89, 47068–47077. <https://www.federalregister.gov/documents/2024/05/31/2024-11809/use-of-digital-user-accounts-to-access-buy-now-pay-later-loans>

Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2025a). Interpretive Rules, Policy Statements, and Advisory Opinions: Withdrawal. *Federal Register*, 90, 20084–20087.

<https://www.federalregister.gov/documents/2025/05/12/2025-08304/interpretive-rules-policy-statements-and-advisory-opinions-withdrawal>

- Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2025b). The Buy Now, Pay Later Market. Washington, DC: CFPB. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_bnpl-market-report_2025-12.pdf
- Cornelli, G., Gambacorta, L., & Pancotto, L. (2023). Buy now, pay later: A cross-country analysis. *BIS Quarterly Review*, December, 61–75.
- deHaan, E., Kim, J., Lourie, B., & Zhu, C. (2024). Buy Now Pay (Pain?) Later. *Management Science*, 70(8), 5586–5598. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2022.03266>
- European Parliament and Council. (2016). Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union*, L119, 1–88.
- European Parliament and Council. (2023). Directive (EU) 2023/2225 on credit agreements for consumers and repealing Directive 2008/48/EC. *Official Journal of the European Union*, L 2023/2225. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2225/oj/eng>
- Financial Conduct Authority (FCA). (2025). Occasional Paper 69: Distress Deferred? The Impact of Buy Now Pay Later Credit on Consumer Indebtedness and Arrears. London: FCA. <https://www.fca.org.uk/publication/occasional-papers/op-69-impact-bnpl-consumer-arrears.pdf>
- Financial Conduct Authority (FCA). (2026). PS26/1: Regulation of Deferred Payment Credit (Unregulated Buy Now Pay Later): Feedback to CP25/23 and Final Rules. London: FCA. <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps26-1.pdf>
- Guttman-Kenney, B., Firth, C., & Gathergood, J. (2023). Buy now, pay later (BNPL) ... on your credit card. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 37, 100788. <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2023.100788>
- Kumar, A., Salo, J., & Bezawada, R. (2024). The effects of buy now, pay later (BNPL) on customers' online purchase behavior. *Journal of Retailing*, 100(4), 602–617. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2024.09.004>
- Maesen, S., & Ang, D. (2025). Buy Now, Pay Later: Impact of Installment Payments on Customer Purchases. *Journal of Marketing*, 89(3), 13–35. <https://doi.org/10.1177/00222429241282414>
- Shupe, C., & DeLuca, J. (2025). Consumer Use of Buy Now, Pay Later and Other Unsecured Debt. Washington, DC: Consumer Financial Protection Bureau, Office of Research. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_BNPL_Report_2025_01.pdf
- United Kingdom. (2025a). The Financial Services and Markets Act 2000 (Regulated Activities etc.) (Amendment) Order 2025, SI 2025/859. <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/859/data.html>
- United Kingdom. (2025b). The Financial Services and Markets Act 2000 (Regulated Activities etc.) (Amendment) (No. 2) Order 2025, SI 2025/1154. <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/1154/data.html>
- World Bank. (2018). Financial Consumer Protection and New Forms of Data Processing Beyond Credit Reporting. Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/79ebfe41-1279-5c22-b176-38da4170ed3a>

References

- Asadzadeh, S., Karimi, A., & Neam, M. (1400 SH). A comparative study of the legal status of contractual groups in Iranian and French law. *The Journal of Comparative Law*, 8(2), 121–140. <https://doi.org/10.22096/law.2021.119536.1601> (in Persian)
- Ashby, R., Sharifi, S., Yao, J., & Ang, L. (2025). The influence of the buy-now-pay-later payment mode on consumer spending decisions. *Journal of Retailing*, 101(1), 103–119. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2025.01.003>
- AzkiVam. (n.d.). Terms and conditions of use. Retrieved September 20, 2026, from <https://azkivam.com/terms-and-conditions/> (in Persian)
- Bigdeli, S., & Asanlou, A. (1402 SH). Lapse of linked contracts under modern French contract law and the possibility of recognizing it in Iranian law. *Comparative Law Review*, 14(2), 607–634. <https://doi.org/10.22059/JCL.2023.342932.634355> (in Persian)
- Central Bank of the Islamic Republic of Iran. (1402 SH). Requirements governing cooperation between credit institutions and loan-facilitator companies. Adopted 15 Azar 1402 SH; Circular No. 02/250950, dated 13 Dey 1402 SH. <https://cbi.ir/page/28898.aspx> (in Persian)
- Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2022). Buy Now, Pay Later: Market Trends and Consumer Impacts. Washington, DC: CFPB. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_buy-now-pay-later-market-trends-consumer-impacts_report_2022-09.pdf

- Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2024). Use of Digital User Accounts to Access Buy Now, Pay Later Loans. Federal Register, 89, 47068–47077. <https://www.federalregister.gov/documents/2024/05/31/2024-11809/use-of-digital-user-accounts-to-access-buy-now-pay-later-loans>
- Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2025a). Interpretive Rules, Policy Statements, and Advisory Opinions: Withdrawal. Federal Register, 90, 20084–20087. <https://www.federalregister.gov/documents/2025/05/12/2025-08304/interpretive-rules-policy-statements-and-advisory-opinions-withdrawal>
- Consumer Financial Protection Bureau (CFPB). (2025b). The Buy Now, Pay Later Market. Washington, DC: CFPB. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_bnpl-market-report_2025-12.pdf
- Cornelli, G., Gambacorta, L., & Pancotto, L. (2023). Buy now, pay later: A cross-country analysis. *BIS Quarterly Review*, December, 61–75.
- Council of Ministers of Iran. (1362 SH). Implementing Regulations for Chapter Three of the Law on Usury-Free Banking Operations (Banking Facilities). Resolution No. 88620, adopted 14 Dey 1362 SH, especially Articles 41–50 and 66–70. <https://www.cbi.ir/page/6344.aspx> (in Persian)
- deHaan, E., Kim, J., Lourie, B., & Zhu, C. (2024). Buy Now Pay (Pain?) Later. *Management Science*, 70(8), 5586–5598. <https://doi.org/10.1287/mnsc.2022.03266>
- DigiPay. (n.d.). Credit purchases (buy now, pay later). Retrieved September 20, 2026, from <https://www.mydigipay.com/bnpl/c-bnpl/> (in Persian)
- European Parliament and Council. (2016). Regulation (EU) 2016/679 (General Data Protection Regulation). Official Journal of the European Union, L119, 1–88.
- European Parliament and Council. (2023). Directive (EU) 2023/2225 on credit agreements for consumers and repealing Directive 2008/48/EC. Official Journal of the European Union, L 2023/2225. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2023/2225/oj/eng>
- Financial Conduct Authority (FCA). (2025). Occasional Paper 69: Distress Deferred? The Impact of Buy Now Pay Later Credit on Consumer Indebtedness and Arrears. London: FCA. <https://www.fca.org.uk/publication/occasional-papers/op-69-impact-bnpl-consumer-arrears.pdf>
- Financial Conduct Authority (FCA). (2026). PS26/1: Regulation of Deferred Payment Credit (Unregulated Buy Now Pay Later): Feedback to CP25/23 and Final Rules. London: FCA. <https://www.fca.org.uk/publication/policy/ps26-1.pdf>
- Ghanati, A., Habib Zadeh, T., & Rezaei Jowzani, M. (2026). The concept and foundations of civil liability of online platforms as intermediaries for the offering of counterfeit goods and services: A comparative study of Iranian law with reference to court decisions in the United States, Europe, Canada and India. *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 9(31), 311–355. <https://doi.org/10.22034/law.2025.2059369.1643> (in Persian)
- Guttman-Kenney, B., Firth, C., & Gathergood, J. (2023). Buy now, pay later (BNPL) ... on your credit card. *Journal of Behavioral and Experimental Finance*, 37, 100788. <https://doi.org/10.1016/j.jbef.2023.100788>
- Islamic Republic of Iran. (1362 SH). Law on Usury-Free (Interest-Free) Banking Operations, especially Chapter Three. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (1375 SH). Islamic Penal Code, Book Five on Discretionary Punishments, Article 595. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (1379 SH). Code of Civil Procedure for General and Revolutionary Courts in Civil Matters, Article 522. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (1382 SH). Electronic Commerce Act. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (1388 SH). Consumer Rights Protection Act. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (1401 SH). National Data and Information Management Act, as amended. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (1402 SH). Central Bank Act of the Islamic Republic of Iran. (in Persian)
- Islamic Republic of Iran. (n.d.). Civil Code of the Islamic Republic of Iran. (in Persian)
- Kumar, A., Salo, J., & Bezawada, R. (2024). The effects of buy now, pay later (BNPL) on customers' online purchase behavior. *Journal of Retailing*, 100(4), 602–617. <https://doi.org/10.1016/j.jretai.2024.09.004>
- Maesen, S., & Ang, D. (2025). Buy Now, Pay Later: Impact of Installment Payments on Customer Purchases. *Journal of Marketing*, 89(3), 13–35. <https://doi.org/10.1177/00222429241282414>

- Mohammadpouri Sour, H. (1402 SH). Instalment sales in the interest-free banking system and the doubts surrounding them. Law and Political Studies, 3(2), 71–84. <https://doi.org/10.48309/jlps.2023.2.1> (in Persian)
- Sadeghi, M., & Javadi Parsa, K. (2026). Comparative study of legal policymaking in the field of AI in European Union; suitable model for Iranian law. Journal of Research and Development in Comparative Law, 9(31), 198–246. <https://doi.org/10.22034/law.2025.2065565.1673> (in Persian)
- Shupe, C., & DeLuca, J. (2025). Consumer Use of Buy Now, Pay Later and Other Unsecured Debt. Washington, DC: Consumer Financial Protection Bureau, Office of Research. https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_BNPL_Report_2025_01.pdf
- SnappPay. (n.d.). SnappPay credit service: Instalment purchases without cheques or guarantors. Retrieved September 20, 2026, from <https://pay.snapp.ir/> (in Persian)
- Tara. (n.d.). Purchase credit and introductory pages on credit services. Retrieved September 20, 2026, from <https://tara360.ir/bnpl/> (in Persian)
- United Kingdom. (2025a). The Financial Services and Markets Act 2000 (Regulated Activities etc.) (Amendment) Order 2025, SI 2025/859. <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/859/data.html>
- United Kingdom. (2025b). The Financial Services and Markets Act 2000 (Regulated Activities etc.) (Amendment) (No. 2) Order 2025, SI 2025/1154. <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2025/1154/data.html>
- World Bank. (2018). Financial Consumer Protection and New Forms of Data Processing Beyond Credit Reporting. Washington, DC: World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/79ebfe41-1279-5c22-b176-38da4170ed3a>